

جرایم ورود و اقامت غیر قانونی در قلمرو ایران

محسن عینی*

استادیار گروه حقوق دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

میثم غلامی

دانشجوی کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی دانشگاه بین‌المللی امام خمینی (ره)

(تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۲/۱۵ - تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۱/۷/۱)

چکیده:

موقعیت خاص جغرافیایی و استراتژیک ایران در منطقه خاورمیانه، نظیر متصل بودن به آب‌های گرم خلیج فارس و دریای عمان، داشتن مرزهای طولانی با نقاط بحران خیز منطقه یعنی افغانستان، عراق و... از عواملی هستند که زمینه ورود و اقامت غیرمجاز اتباع خارجی و در نتیجه بروز مشکلات اجتماعی و امنیتی برای ایران را فراهم کرده است. تصویب قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه در تاریخ ۱۳۱۰/۰۲/۱۹، گام نخست و بلند قانونگذار در جهت قانونی کردن این موضوع و حفظ امنیت و صیانت جامعه بوده است. در قانون مزبور اصلاحاتی انجام شده است اما همچنان کاستی‌های فراوانی وجود دارد. این مقاله ضمن بررسی و تحلیل ارکان و عناصر جرایم ورود و اقامت غیرقانونی و ضمانت ممانعت از آن، پیشنهادهایی برای رفع کاستی‌های قانون مذکور ارائه می‌کند. به‌عنوان مثال برای پیشگیری از تأثیرات زیانبار ورود و اقامت غیر قانونی اتباع بیگانه پیشنهاد می‌کند تا علاوه بر تقویت مرزها و نظام کنترل مرزی، که یک راه حل پیشگیرانه است، موضوعات تبدیل وضعیت غیرقانونی به وضعیت قانونی و بالا بردن هزینه اقامت و ارائه خدمات اجتماعی به اتباع خارجی مورد توجه کنشگران سیاست جنائی ایران قرار گیرد.

کلید واژه‌ها: ورود غیرمجاز، اقامت غیرمجاز، قلمرو، تابعیت، مرز.

۱. مقدمه:

بی‌تردید قسمت مهمی از تاریخ و تمدن کشور ما نتیجه مهاجرتها و حاصل تلاش مهاجران است. حتی نام این کشور نیز منسوب به قومی است که در اواسط هزاره دوم پیش از میلاد به این سرزمین مهاجرت کردند و در آن اسکان یافتند و سلسله‌های متعددی را تشکیل داده، تمدنی را پایه‌گذاری کرده‌اند که امروزه به عنوان یکی از قدیمی‌ترین تمدنهای انسانی شناخته می‌شود. تشکیل حکومت‌ها و توسعه قلمرو آنها در ایران همواره با نوعی مهاجرت و جابه‌جایی در سرزمین‌های جدید قرین بوده، در هر دوره شکل خاصی به خود گرفته است (زنجانی، ۱۳۸۰: ۶۸). ورود و اقامت در کشور ما تاریخی کهن دارد، عوامل متعددی همچون زبان، فرهنگ، دین و... در افزایش و گسترش ورود و اقامت به ایران مؤثر بوده است. با وجود این، هر کشور ورود و اقامت به قلمرو خود را تابع قواعد و موازینی می‌کند تا به نظم اجتماعی و اقتصادی آن آسیبی نزند. ولی شواهد حاکی از آن است که بیشتر ورودها به کشور ما قانونی نیست و این امر در کوتاه مدت و بلند مدت تبعات منفی زیادی برای کشور ما به همراه دارد؛ به این صورت که با توجه به آمارها در کوتاه مدت اشتغال اتباع خارجی می‌تواند توسعه اقتصادی را مختل کند و در بلند مدت هم بر موقعیت اجتماعی و سیاسی لطمه وارد کند^۱. با وجود این، باید دید که ورود و اقامت غیر قانونی تابع چه قانونی است؟ و قوانین مزبور با چه کاستی‌هایی روبرو است؟

مقررات مربوط به ورود و اقامت غیر قانونی در حقوق ایران دچار تغییرات فراوانی بوده است. در حال حاضر این ورود و اقامت تابع قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه مصوب ۱۳۱۰ است که در سالهای ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۴۳، ۱۳۵۰ و ۱۳۶۷ در آن اصلاحاتی صورت گرفته است. در این مقاله ابتدا به برخی مفاهیم مانند قلمرو و تابعیت اشاره می‌کنیم. سپس در مباحث ورود غیرقانونی و اقامت غیرقانونی ضمن اشاره به ارکان این جرایم، به این سؤال پاسخ داده می‌شود که چه ورود و اقامتی غیرقانونی است، و در نهایت با بیان ضمانت‌اجراهای ورود و اقامت غیر قانونی در قوانین ایران و از جمله بحث تعدد در این جرایم، ضمن اشاره به کاستی‌های قوانین موجود، پیشنهادهایی در جهت رفع آن و بهبود ورود و اقامت خارجیان در ایران ارائه می‌کنیم.

۱. طبق آخرین برآوردهای اداره امور اتباع و مهاجرین خارجی وزارت کشور در سال ۱۳۸۱، بیش از ۶۰ درصد (۸۶۴۱۶۷ نفر از تعداد کل ۲۳۴۹۰۶۸) پناهندگان افغانی ساکن در ایران هیچ نوع مدرک رسمی نداشته‌اند (علاءالدینی، ۱۳۸۴: ۱۷۵).

۲. قلمرو^۱:

قلمرو به عنوان "مرز جغرافیای اقتدار سیاسی و حیطة صلاحیت دولت" در علوم سیاسی و حقوق بین‌الملل کاربرد میان رشته‌ای پیدا کرده است، مفاهیمی همچون سرزمین، مرز و قلمرو، ماهیتی چند رشته‌ای و میان رشته‌ای دارند، مثلاً در حقوق بین‌الملل از مقوله‌هایی همچون اختلافات مرزی و معاهدات مرزی سخن گفته می‌شود و در علوم سیاسی از مفهوم مرز به عنوان نماد عینیت یافته مقوله سرزمین، به مثابه یکی از چهار عامل تشکیل دهنده مفهوم دولت، سخن گفته می‌شود. به نظر می‌رسد که مخرج مشترک تمامی این دانش‌ها به این نکته ختم می‌شود که مرز عبارت از محدوده جغرافیای خاص دولت برای اعمال حق خویش است (خلیلی، ۱۳۹۰: ۳۴).

این تعبیر نمادین والاس که "سرزمین، دولت را مشهود می‌کند" (سلجوقی، ۱۳۸۶: ۱۵۲) به طرز سمبلیک نشانگر آن است که گواه مشهود شدن دولت، سرزمین است. و سرزمین نیز از طریق مرز و سرحد از همدیگر متمایز می‌شوند، به گونه‌ای که دکتر لنگرودی در ترمینولوژی حقوق در تعریف اصطلاح مرز، آن را به سرحد ارجاع داده است و "حد فاصل بین دو کشور" نامیده است. در ذکر اصطلاح قلمرو نیز، چنین می‌نویسند که: "منطقه نفوذ و جریان یک قدرت رسمی یا غیر رسمی است و مجازاً به معنی حوزه، محل و میدان استعمال می‌شود".

مشخص بودن قلمرو یا مرز از دو نظر حایز اهمیت است. اول از نظر داخلی، معین بودن قلمرو باعث تقویت اقتدار و مشخص شدن حدود و حیطة قدرت کشور است؛ دوم از نظر خارجی، جلوگیری از تهاجمات خارجی فقط در وضعیتی ممکن است که حدود سرزمین تحت قدرت کشور مشخص باشد، یعنی کشور با معین شدن سرزمین تحت حکمرانی خود یک پایه و اساس دفاعی پیدا می‌کند (بیگدلی، ۱۳۸۸: ۱۸۲). لذا قلمرو یا مرز در اصطلاح حقوقی به محدوده‌ای گفته می‌شود که در آن قدرت سیاسی یا حاکمیت سرزمینی هر دولت متوقف می‌شود. مرزهای هر کشور در معاهدات و قراردادهای بین‌المللی تعیین و مشخص می‌شود، ورود اتباع بیگانه به داخل مرزها، از نظر دولت آنقدر مهم و خطرناک جلوه می‌کند که کلیه تجهیزات ممکن در شبکه‌ای از مقررات داخلی و بین‌المللی به کار گرفته می‌شوند تا ورود و خروج اتباع بیگانه را کنترل نمایند (ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۸۶).

اکنون این سؤال مطرح می‌شود که چرا با وجود جهانی شدن و گسترش ارتباط و تعامل بین دولت-ملتها، اما هنوز بحث قلمرو و سرزمین از اهمیت زیادی برخوردار است و روز به روز بر اهمیت آن افزوده می‌شود؟

1. territory

در پاسخ می‌توان گفت که وجود بحث‌های مربوط به جهانی شدن و گسترش ارتباطات در سالهای پایانی قرن بیستم، بشارت می‌داد که در قرن بیست و یکم، به طور طبیعی باید از اهمیت سرزمین و مرزهای جغرافیایی در مناسبات جهانی کاسته شود، اما جهانی شدن برخی موضوعات همچون، تروریسم^۱، قاچاق انسان^۲، قاچاق مهاجرین، قاچاق مواد مخدر و سایر جرایم سازمان یافته^۳ باعث شده است تا توجه به حراست از سرزمین و قلمرو سرزمینی و اقدامات پیشگیرانه در مبادی ورودی زمینی، دریایی و هوایی - برخلاف انتظار - افزایش یابد (آقابابایی، ۱۳۸۹: ۸۴). جنایات فوق، به عنوان جنایات سازمان یافته فراملی از مهمترین معضلات قرن بیست و یکم محسوب می‌شوند؛ این جنایات توسط گروههای جنایی که دارای ساختار یکپارچه و متحد همچون، سلسله مراتب، وحدت فرماندهی، استمرار جرم در طول زمان، نظم شدید و اهداف مالی و مادی هستند به انجام می‌رسد (حاجیانی، ۱۳۸۴: ۴۸۸). ارتکاب این جنایات آثار سیاسی، اقتصادی و اجتماعی زاینباری هم در سطح ملی و هم در سطح بین‌المللی به بار می‌آورند که موجب شد جامعه بین‌المللی و در رأس آن سازمان ملل متحد سندی بین‌المللی به منظور ایجاد هماهنگی و همکاری میان دولتها برای مبارزه با این جنایات تصویب کند. این سند همانا کنوانسیون ضد جرم سازمان یافته فراملی (کنوانسیون پالمو) است که به امضای بسیاری از دولتها از جمله ایران رسیده است (سلیمی، ۱۳۸۲: ۱۶۸). یکی از پروتکل‌های این کنوانسیون، پروتکل ضد قاچاق مهاجران از طریق زمین، هوا و دریا است. دلایل و قرائن زیادی نشان می‌دهد که گروههای جنایی سازمان یافته فراملی امروزه به مراتب بیش از گذشته به قاچاق مهاجران^۴ از کشورهای توسعه نیافته به کشورهای پیشرفته با هدف منفعت مالی، اشتغال دارند (اسعدی، ۱۳۸۶: ۲۵۶)؛ زیرا براساس گزارش سازمان بین‌المللی مهاجرت^۵، خرید و فروش زنان و دختران، سالانه ۸ میلیارد دلار درآمد دارد (حبیب‌زاده و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۰۱). به موجب بند الف ماده ۳ پروتکل فوق‌الذکر، منظور از "قاچاق مهاجران"، فراهم نمودن ورود غیرقانونی یک شخص به داخل سرزمین دولت متعاهدی است که شخص مربوطه تابع یا ساکن دائمی آن دولت نیست، که منظور مهاجر تحصیل مستقیم یا غیرمستقیم منفعت مالی یا

۱. از جمله عملیات تروریستی می‌توان به عملیات تروریستی در کشور کنیا و عربستان که علیه اتباع یا منافع آمریکا در خارج از ایالات متحده صورت می‌گرفت و حادثه هولناک ۱۱ سپتامبر ۲۰۰۱ در آمریکا اشاره کرد. قابل ذکر است که در تاریخ ۱۳۸۷/۱۰/۷ ایران، به کنوانسیون سازمان کنفرانس اسلامی جهت مبارزه با تروریسم بین‌المللی ملحق شد و یکی از تدابیر بازدارنده که در بند ۴ ماده ۳ کنوانسیون مذکور ذکر شده است، توسعه و تقویت سیستمهای مربوط به روشهای مراقبت، تأمین مرزها و گذرگاههای زمینی، دریایی و هوایی به منظور جلوگیری از نفوذ از طریق آنها می‌باشد.

۲. سالانه حداقل هفتصد هزار نفر عمدتاً زنان و کودکان از مرزهای بین‌الملل قاچاق می‌شوند (سلیمی، ۱۳۸۶: ۳۸).

3. organized crimes

4. Smuggling of migrants

5. International Organization for Migration (IOM)

نفع مادی دیگری است و عبارت "ورود غیرقانونی" حسب بند ب ماده ۳ به معنای عبور از مرزهای یک دولت است، بی‌آنکه شرایط ضروری برای ورود قانونی به دولت محل ورود رعایت شده باشد (protocol against the smuggling by land, sea and air).

عملیات قاچاق مهاجران پیچیده و از قبل برنامه‌ریزی شده است و می‌تواند به اشکال مختلفی صورت گیرد از جمله، قاچاق مهاجرین برای انجام کار یا قاچاق مهاجرین از طریق سوء استفاده از اسناد، مثلاً سوء استفاده از ویزا برای تسهیل ورود یا اقامت غیر قانونی (UNODC, 2010: 17).

موقعیت خاص جغرافیایی ایران نیز در منطقه خاورمیانه و داشتن مرزهای طولانی با نقاط بحران خیز منطقه یعنی افغانستان، عراق سبب شده است که دولت ایران بیشتر از قبل توجه خود را به حفظ و حراست از مرزها معطوف کند. به عنوان مثال، در مورد مرز شرقی ایران می‌توان گفت وجود مرزهای طولانی بین ایران و افغانستان^۱ سبب شده است که ضریب صدمه‌پذیری مرزهای شرقی ایران، به ویژه پس از ظهور و قدرت‌یابی طالبان در عرصه سیاسی - نظامی افغانستان افزایش یابد (هوشیار، ۱۳۸۱: ۸) و ایران به دلیل این که در مسیر مبدأ و مقصد مواد مخدر (افغانستان و اروپا) قرار گرفته است، در تامین امنیت کامل مرزی خود با مشکلاتی مواجه شده است. این ناامنی‌ها به ویژه در سالهای ۱۳۷۶-۱۳۷۹ که روابط ایران با طالبان تیره بود و با بمب‌گذاری، گروگان‌گیری و زورگیری همراه بود تشدید شد^۲ (حافظ‌نیا، ۱۳۸۳: ۷۳). بدون شک، اگر طالبان موفق به تأسیس یک دولت مرکزی و قدرتمند در افغانستان شوند، توانایی تهدید جدی مرزهای ایران را خواهند داشت.

در مرزهای غربی ایران نیز، روابط با عراق حتی پس از سقوط صدام حسین همواره با بی‌اعتمادی و سردی همراه بوده است که علت آنرا می‌توان در هشت سال جنگ ایران و عراق جستجو کرد. مرزهای جنوبی و به ویژه منطقه استراتژیک خلیج فارس، به دلیل حضور نظامی آمریکا و روابط دو جانبه آن با بیشتر کشورهای عربی منطقه و حاشیه خلیج فارس همواره آسیب‌پذیر خواهد بود. در شمال کشور نیز شاهد پیمان سه جانبه آذربایجان، ترکیه و اسرائیل هستیم که مستقیماً با حمایت و تغذیه آمریکا همراه است (حسینی، ۱۳۷۹: ۲۵۰).

اهتمام به قانونمند کردن ورود و اقامت اتباع بیگانه به قلمرو کشور نقشی به‌سزا در تامین امنیت ملی ایفاء می‌کند لذا کشور ما با امضاء موافقت‌نامه‌های امنیتی با کشورهای همسایه و کشورهای

۱. مرز کنونی ایران و افغانستان ۹۴۵ کیلومتر است (حافظ‌نیا، ۱۳۸۳: ۷۱).

۲. به طوری که تعداد گروگانهای استان خراسان در سالهای ۱۳۷۶-۱۳۷۹ در مجموع ۱۲۴۳ نفر بود. (حافظ‌نیا، ۱۳۸۵: ۷۴).

دوردست بر ضرورت انجام اقدامات لازم در راستای جلوگیری از تردد غیرمجاز اتباع خارجی در قلمرو خود تأکید داشته‌اند.^۱

پس از توضیح مفهوم قلمرو، روشن کردن مفهوم تابعیت در فهم جرائم ورود و اقامت غیرقانونی لازم است.

۳. مفهوم تابعیت:

واژه تابعیت در حقوق ایران در یکی دو قرن اخیر رایج شده است و مفهوم آن نیز به کیفیتی که اینک از آن وصف می‌شود، به همین نسبت جدید است (سلجوقی، ۱۳۸۶: ۵۶). موضوع تابعیت مطالعه مجموع قاعده‌هایی است که بر اساس آن می‌توان وضعیت تابعیت فرد را نسبت به دولتی معین، و معلوم ساخت. به طور کلی، عامل مؤثر در پدید آمدن قاعده‌های کنونی تابعیت و گسترش این مفهوم، وجود روش‌های مختلف در جامعه بین‌المللی است (سهرابی، ۱۳۸۵: ۱۶). به طوری که در تنظیم معاهدات و کنوانسیون‌های دو یا چند جانبه که به نحوی با اصطلاحات تبعه، شهروند، رعیت، و... ارتباط پیدا می‌کند شناخت کامل مصادیق آن ضروری است، زیرا در حقوق بعضی از کشورها، اصطلاحات گوناگونی با مفهوم شبیه "تابعیت" کاربرد دارد که فرق آنها از نظر شمول و کمیت مصادیق بسیار زیاد است (سروی مقدم، ۱۳۸۰: ۱).

برای رسیدن به تعریفی جامع و مانع از تابعیت باید آن را از اصطلاحات نزدیک به آن همچون ملیت، اقامتگاه، شهروندی و... تفکیک کرد. تابعیت متمایز از ملیت است به نوعی که اصطلاح تابعیت دارای ارزش حقوقی و سیاسی است و اصطلاح ملیت دارای ارزش جامعه‌شناسی می‌باشد، که در واقع دلالت بر نوعی تعلق فرد به ملت دارد. به بیان دیگر، نتیجه چنین تفاوتی آن است که هر جا مسأله رابطه فرد با دولت و تعلق او به جامعه تشکیل دهنده دولت یا به عبارت دیگر رابطه فرد با ملت در مفهوم سیاسی آن مطرح باشد، اصطلاح تابعیت و هر جا مسأله تعلق فرد به ملت در مفهوم جامعه‌شناسی آن در میان می‌باشد اصطلاح ملیت به کار برده می‌شود (سلجوقی، ۱۳۸۶: ۵۷).

۱. از جمله کشورهای که ایران با آنها موافقت نامه‌های امنیتی امضاء کرده است. می‌توان به افغانستان، عراق، پاکستان، عربستان، عمان، ارمنستان، ایتالیا و ... اشاره کرد. قابل ذکر است که وزیر کشور، در مصاحبه ای که در تاریخ ۲۷ اردیبهشت ۱۳۹۰ با خبرگزاری ایسنا کرده است یکی از راهبردهای اصلی وزارت کشور را امضای موافقت نامه‌های امنیتی به منظور مراقبت از مرزها، مقابله با جرایم سازمان یافته، مقابله با قاچاق انسان و سایر جرایم اعلام کرده است.

تابعیت نیز از مفاهیم اقامتگاه و شهروندی متمایز است، در اقامتگاه، رابطه فرد با دولت از طریق سرزمین متعلق به دولت است. این رابطه، رابطه‌ای مادی و ناپایدار است و تغییر آن به اراده فرد بستگی دارد و اگر این تغییر صورت گیرد رابطه مذکور قطع می‌شود (سهرابی، ۱۳۸۵: ۲۷).

همچنین، تابعیت از شهروندی نیز متمایز است. برای شناسایی اشخاص در حقوق داخلی و بین‌المللی، نوعاً از دو اصطلاح "تابعیت" و "شهروندی" استفاده می‌شود. اصولاً تابعیت بر روابط بین شخص و دولت خاص استوار است، در حالی که شهروندی بر اساس علقه و شرایط خاص بین شخص و سرزمین ایجاد می‌گردد (سرروی مقدم، ۱۳۸۳: ۸).

به نظر باتیفول: "تابعیت، تعلق حقوقی شخص به جمعیت تشکیل دهنده دولت می‌باشد" که افزون بر دارندگان تابعیت اصلی، شامل دارندگان تابعیت اکتسابی نیز می‌گردد (سلجوقی، ۱۳۸۶: ۵۸).

لذا، با توجه به توضیحات فوق می‌توان بیگانه را فردی دانست که تابعیت کشور میزبان را نداشته باشد، و تابعیت کشور خارجی را دارا باشد، همچنین به اشخاصی که فاقد تابعیت باشند نیز بیگانه اطلاق می‌شود (شیخ‌الاسلامی، ۱۳۸۴: ۸۵). اما سؤال این است که به چه کسانی تبعه ایرانی گفته می‌شود؟ در پاسخ می‌توان گفت که تابعیت ایران را می‌توان از دو طریق تابعیت اصلی و اکتسابی به‌دست آورد. طریق به‌دست آوردن تابعیت اصلی را قانونگذار در ضمن ماده ۹۷۶ قانون مدنی بیان کرده است و تابعیت اکتسابی نیز یا از طریق ازدواج (بند ۶ ماده ۹۷۶) و یا از طریق پذیرش تابعیت ایران (بند ۷ ماده ۹۷۶) کسب می‌شود (نصیری، ۱۳۸۷: ۶۱). شرایط پذیرش تابعیت ایران نیز در ماده ۹۷۹ قانون مدنی ذکر شده است.^۱

۴. ورود غیرقانونی:

ورود و اقامت اتباع بیگانه در ایران تاریخ کهنی دارد. جنگ‌های داخلی و خارجی که طی سه دهه اخیر در کشورهای همسایه ایران اتفاق افتاده، به همراه موج ناامنی‌های سیاسی، اجتماعی و اقتصادی در میان کشورهای همجوار ایران شامل افغانستان و پاکستان و عراق سبب شد جمعیت بی‌دفاع این سرزمین‌ها، برای ادامه حیات اجتماعی و اقتصادی خود به کشورهای همسایه و هم‌جوار خود سرازیر شوند. در این میان کشورهایی که از نظر امنیتی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی از

۱. ماده ۹۷۹ قانون مدنی اشعار می‌دارد: "اشخاصی که دارای شرایط ذیل باشند می‌توانند تابعیت ایران را تحصیل کنند: (۱) به سن هجده سال تمام رسیده باشند. (۲) پنج سال اعم از متوالی یا متناوب در ایران ساکن بوده باشند. (۳) فراری از خدمت نظامی نباشند. (۴) در هیچ مملکتی به جنحه مهم یا جنایت غیرسیاسی محکوم نشده باشند. در مورد فقره دوم این ماده مدت اقامت در خارجه برای خدمت دولت ایران در حکم اقامت در خاک ایران است"

ثبات بیشتری برخوردار بودند، به طور قطع جذاب‌تر بودند، و جمعیت بیشتری را به خود جذب نموده‌اند (زنجانی، ۱۳۸۰: ۱۱۴). کشور ایران نیز به دلیل وجود ویژگی‌های مشترکی همچون دین، زبان و فرهنگ کمابیش یکسان، مأمّن مناسبی برای بسیاری از اتباع کشورهای افغانستان و در درجه بعد عراق و سایر کشورها است.^۱ از این رو بسیاری از اتباع کشورهای بیگانه برای ادامه یک زندگی بی‌دغدغه، طی سه دهه اخیر به سوی ایران سرازیر شده‌اند و شواهد حاکی از آن است که این ورودها که در حال حاضر هم رواج دارد قانونی نیستند و حضور آنان می‌تواند تبعات منفی در رابطه با اجرای قوانین، اشتغال غیر مجاز، ازدواج‌های غیرقانونی با زنان ایرانی و... به دنبال داشته باشد که باید چاره‌ای اندیشیده شود. علاوه بر تقویت مرزها و نظام کنترل مرزی، تبدیل وضعیت غیرقانونی به قانونی^۲ و بالا بردن هزینه اقامت و خدمات اجتماعی^۳، از جمله راه‌های مناسب برای جلوگیری از تأثیرات منفی این پدیده است.

به طور کلی، در مورد حق ورود، عبور، توقف، اقامت و خروج اتباع بیگانه، دو عقیده متفاوت وجود دارد. عقیده اول، آزادی مطلق در قبول بیگانه است. طرفداران این عقیده معتقدند که دولتها نمی‌توانند به دلخواه خود از ورود و اقامت اتباع بیگانه در کشور جلوگیری کنند و یا این حق را محدود نمایند.

در مقابل عقیده اول، برخی بر این باورند که دولتها در تنظیم مقررات راجع به ورود و اقامت بیگانگان در خاک کشور خود آزادی مطلق دارند. بر طبق این عقیده، در صورتی که بین این کشورها عهدنامه منعقد نشده باشد، هیچ کشوری اجبار نخواهد داشت که اتباع بیگانه را در خاک خود بپذیرد. این نظریه مورد قبول موسسه حقوق بین‌الملل که در سال ۱۹۲۸ میلادی در ژنو تشکیل شد، قرار گرفت (نصیری، ۱۳۸۷: ۱۰۶).

۱. در ایران در آغاز پیروزی انقلاب اسلامی، بحث امت واحد اسلامی از جایگاه و ارزش والایی برخوردار بود و از آنجا که در اصول ۱۵۴ و ۱۵۵ قانون اساسی صراحتاً به حمایت از مردم تحت ستم اشاره شده است، براساس انگیزه‌های انسان دوستانه و اسلامی از ورود مهاجران به ایران استقبال شد. ولی آثار و نتایج این موج بزرگ مهاجرت، سبب شد که ایران رفتار انبساطی خود را نسبت به مرز تغییر داده و رفتار انقباضی را برای مرز در پیش گیرد (گلدوزیان، ۱۳۸۵: ۵).

۲. بر این اساس دولت می‌تواند با فراخوان و تعیین مهلت، از اتباع بیگانه دارای ورود غیر مجاز تقاضا کند برای ثبت نام و اخذ مدارک لازم جهت تبدیل به پناهنده یا آواره مجاز اقدام نمایند. که در این حالت وضعیت آنها تحت کنترل دولت قرار می‌گیرد.

۳. از طریق محدود کردن بارانه‌ها و امتیاز به اتباع ایرانی و هزینه‌دار نمودن اقامت از طریق اخذ هزینه برای ارائه خدماتی همچون آموزش و پرورش و غیره می‌توان شرایط اقتصادی را به گونه‌ای تغییر دهد که اتباع بیگانه به صورت داوطلبانه تقاضای بازگشت به کشور متبوع خود را بنمایند.

قانون ایران نیز برای اتباع بیگانه آزادی ورود به خاک ایران را شناخته است، بدیهی است این آزادی بدون قید و شرط نمی‌باشد و بیگانگان برای ورود به خاک ایران ملزم به رعایت تشریفات و مقرراتی هستند که این تشریفات و مقررات در قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه در ایران مصوب ۱۳۱۰ و اصلاحات بعدی آن ذکر شده است که لازم است قبل از پرداختن به تشریفات ورود بیگانگان به خاک ایران، کاستی‌های قانون مزبور تبیین شود:

(۱) باوجود اینکه عنوان قانون مذکور، عام و کلی است و اقدامات کنشی و واکنشی را در بر می‌گیرد، ولی در متن قانون صرفاً اقدامات واکنشی کیفری بیان شده است و قانون مذکور از اقدامات پیشگیرانه بهره‌ای ندارد.

(۲) یکی از ایرادهای عمده قانون مذکور، به روز نبودن آن است. مثلاً از اصطلاحات قدیمی همچون، شهربانی، ژاندارمری، سازمان اطلاعات^۱ و غیره استفاده کرده است یا در جای دیگری (ماده ۱۴) از دریافت وجهی معادل یک یا دو ریال طلا از خارجیان، برای صدور یا تمدید جواز اقامت استفاده کرده است که معیار مزبور به قدمت آن گواهی میدهد.^۲

(۳) قانونگذار در ماده ۲ مأمورین را مکلف کرده است که در بعضی موارد از دادن روادید خودداری کنند^۳ و این خالی از اشکال نیست، زیرا از یک سو احراز آن موانع را بر عهده مأمورین ایرانی گذاشته است و از سوی دیگر آنها را از اینکه در غیر موارد مذکور در آن ماده از دادن روادید خودداری نمایند، منع کرده است. بهتر است قانونگذار این اختیار مأمورین را محدود کند و مرجعی هم برای شکایت از تصمیم آنان در مورد رد درخواست صدور روادید پیش‌بینی کند.

۱. با توجه به اینکه سازمان اطلاعات از نهادهای حکومت سابق است. این تعبیر صحیح نیست و امروز وزارت اطلاعات داریم.

۲. ماده ۱۴ اشعار می‌دارد: برای تمدید اجازه عبور و صدور اجازه اقامت موقت و تجدید آن معادل یک ریال طلا و برای صدور اجازه اقامت دائم و تجدید آن معادل ۲ ریال طلا حقوق اخذ می‌شود.

۳. طبق ماده ۲ قانون یادشده، در چند مورد مأموران کنسولی ایران در خارج می‌توانند از دادن روادید خودداری کنند: (۱) در صورتی که در صحت اسناد ارائه شده تردید وجود داشته باشد. (۲) در مورد اشخاصی که مطابق قانون تبعه ایران محسوب می‌شوند و بخواهند با اوراق غیر ایرانی به ایران سفر کنند. (۳) در مواردی که حضور تبعه بیگانه در ایران بر ضد امنیت کشور یا نظم عمومی و یا به جهت دیگری منافی مصالح مملکتی باشد. (۴) در صورتی که تبعه بیگانه در ایران سابقه محکومیت به جنحه و یا جنایت داشته و یا در مملکت خارج محکوم به جنحه و یا جنایت شده باشد. (۵) در صورتی که تبعه بیگانه قبلاً از ایران اخراج شده باشد. (۶) در صورتی که حضور تبعه بیگانه در ایران به ملاحظه حفظ الصحه عمومی و یا عملیات منافی عفت به صلاح نباشد. (۷) اگر تبعه بیگانه نتواند اثبات نماید که وسایل تحصیل معاش خود در ایران را به وسیله سرمایه یا مشاغل مفیده خود دارا می‌باشد.

۴) در قانون مذکور، همچون بسیاری از قوانین بعد از انقلاب، از عبارات مجمل و مبهمی استفاده شده است، به گونه‌ای که در برخی موارد تشخیص آن مشکل است. برای مثال بند "و" ماده ۲ قانون مقرر داشته که در مواقعی که حضور خارجی در ایران به ملاحظه الصحه عمومی و یا عملیات منافی عفت صلاح نباشد، مأمورین باید از دادن روادید خودداری کنند که در این بند از عبارت "حفظه الصحه" و "منافی عفت" استفاده کرده است، بدون اینکه معیار و چارچوبی برای آن مشخص کند. عدم ارائه معیار مشخص در تعیین مفاهیم ارائه شده در این قانون، تنها به این مورد محدود نمی‌شود، بلکه ماده ۱۱ مقرر می‌دارد: در صورتی که خارجی مقررات این قانون را رعایت نکند و یا اجازه عبور یا توقف خارجی ملغی شود، از خاک ایران اخراج و یا محل توقف او را تغییر می‌دهند. اما قانونگذار ملاکی برای اینکه چه موقع باید مرتکب را اخراج کرد؟ و چه موقع باید محل اقامتش را تغییر داد؟ ذکر نکرده است. و این اختیار را به دادرس اعطاء کرده است که یکی از آن دو را انتخاب کند.

۵) ضمانت اجرایی که در بعضی مواد ذکر شده خفیف و اغلب غیر قابل اجرا است و نمی‌تواند بازدارنده مناسبی باشد. برای مثال تبصره ماده ۸ مقرر می‌دارد که مسئولان اماکن عمومی و خصوصی و صاحبان یا متصرفان اماکن شخصی، حسب مورد موظفند هر تبعه خارجی را که یک شب یا بیشتر نزد آنها توقف می‌نماید ظرف ۲۴ ساعت پس از ورود به کلانتری یا ژاندارمری محل اطلاع دهند. اما قانونگذار در ماده ۱۶ مجازات، جزای نقدی از ۲۰۱ ریال تا ۱۰ هزار ریال را برای متخلف از ماده فوق در نظر گرفته است. با اینکه این ماده در تاریخ ۱۳۵۰/۳/۳۱ اصلاح شده است اما همچنان نیازمند اصلاح و بازنگری است. مثال‌های فوق نشانگر آن است که اصلاح قانون مذکور برای رفع ایرادات ضروری است.

اما ورود به هر کشوری تابع تشریفات است و مهمترین سندی که برای ورود به هر کشور یا خروج از هر کشوری لازم است گذرنامه می‌باشد. به موجب ماده اول قانون گذرنامه، گذرنامه سندی است که از طرف مأموران صلاحیت‌دار دولت، برای مسافرت اتباع ایران به خارج و یا اقامت در خارج و یا مسافرت از خارج به ایران داده می‌شود.

ورود و اقامت اتباع بیگانه در قلمرو ایران با هماهنگی دو وزارتخانه امور خارجه و کشور صورت می‌پذیرد. در مرحله اول، وزارت امور خارجه در خارج از کشور مجوز لازم را صادر می‌کند و در مرحله بعدی، نیروی انتظامی به عنوان باوزی اجرایی وزارت کشور ورود با مجوز را تأیید و کنترل می‌کند (ماده ۴، بند ۱۱، قانون نیروی انتظامی مصوب ۱۳۶۹/۴/۲۶).

همچنین نیروی انتظامی می‌تواند با موافقت وزارت اطلاعات و تأیید وزارت امور خارجه برای بیگانگان بدون تابعیت، یا خارجیانی که به جهاتی قادر به تحصیل گذرنامه از کشور متبوع خود

نیستند طبق ماده ۳۱ قانون گذرنامه برگ گذر بیگانگان^۱ صادر نماید، این برگ دلیل تابعیت ایرانی دارنده یا همراهان او محسوب نمی‌شود، مدت اعتبار این برگ برای مراجعت به ایران از تاریخ صدور یک سال است و دارنده آن برای هر بار خروج از کشور باید اجازه تحصیل نماید (ارفع‌نیا، ۱۳۸۲: ۱۹۲). علاوه بر گذرنامه که اصولاً ارائه آن برای ورود به هر کشور و خروج از هر کشور به عنوان سند تشخیص هویت شخص لازم است، برای ورود مجاز اتباع بیگانه به ایران، آنها باید از قبل روادید یا ویزا از نمایندگی‌های سیاسی ایران در خارج از کشور دریافت نمایند (ماده ۲، قانون راجع به ورود و اقامت اتباع بیگانه). روادیدی که توسط مأموران کنسولی ایران در خارج از کشور صادر می‌شود به صورت مهری است که بر روی اوراق گذرنامه بیگانه متقاضی ورود به ایران درج شده و نوع اجازه و علت ورود و مدت اقامت را نشان می‌دهد. بنابراین، عدم صدور روادید برای بیگانه، بیانگر این است که ورود وی به ایران به دلایلی صلاح نیست. البته ممکن است دولت ایران با بعضی کشورها قرارداد دو جانبه لغو روادید امضاء کرده باشد که در این حالت مدارک مذکور برای ورود به ایران لازم نیست.^۲

صدور روادید از جانب مأموران کنسولی ایران در خارج، به دارنده آن حق نود روز اقامت در ایران را می‌دهد مگر آن که دولت در روادید ترتیب دیگری را مشخص کرده باشد. در هر حال، چنان چه پس از صدور روادید موارد هفت گانه ماده ۲ قانون مورد اشاره کشف شود نیروی انتظامی می‌تواند دارنده روادید را از ایران اخراج کند (ماده ۳ قانون راجع به ورود و اقامت). با توجه به توضیحات فوق می‌توان به این سؤال که چه ورودی، ورود غیر قانونی است؟ این گونه پاسخ داد که: ورود هر تبعه غیر ایرانی که گذرنامه یا اجازه مخصوصی به نام روادید نداشته باشد، ورودی غیرقانونی است. پس از ذکر توضیحات فوق در ادامه به تحلیل و بررسی ارکان این جرم اشاره می‌شود.

۱.۴. ارکان جرم ورود غیرقانونی:

هر جرم از سه رکن قانونی، مادی و روانی تشکیل می‌شود و برای محکوم شدن متهم به ارتکاب جرم، باید کلیه اجزای این ارکان توسط مرجع تعقیب اثبات شود (میر محمد صادقی، ۱۳۸۵: ۵۲).

1. Laissez Passer

۲. کشورهایی که با ایران قرارداد لغو روادید (ویزا) دارند، به این شرح هستند: سوریه، لبنان، لائوس، تاجیکستان، کامبوج، مالدیو، نپال، اندونزی، سریلانکا، مالزی، بولیوی، هائیتی، نیکاراگوئه، اکوادور، ونزوئلا، توگو، ماداگاسکار، موزامبیک، کنیا، کومور، کیپ‌ورد، جیبوتی، اوگاندا، تونس، صربستان، کوزوو، ترکیه، ارمنستان و گرجستان قابل ذکر است که پس از اجلاس شانزدهم سران جنبش عدم تعهد در تهران، در مورخه ۱۱ شهریور ۱۳۹۱ بین ایران و مغولستان نیز قرارداد لغو روادید امضاء شد.

یکی از اصول مسلم حقوق کیفری این است که تا زمانی که قوانین حاکم بر یک جامعه عملی را جرم تشخیص نداده و عامل آنرا قابل مجازات نداند، اشخاص در انجام آن عمل آزاد می‌باشند (گلدوزیان، ۱۳۸۴: ۳۵). لذا مهم‌ترین رکن هر جرم، رکن قانونی آن است و تا زمانی که عملی بر طبق قانون جرم نباشد، نمی‌توان از رکن مادی یا رکن روانی آن صحبت کرد، بنابراین در تحلیل هر جرم ابتدا باید بررسی کرد که آیا طبق مقررات مصوب رفتار مذکور قابل مجازات است یا نه؟ (حبیب‌زاده و دیگران، ۱۳۸۸: ۱۰۷) به عبارت دیگر، لازم است اولاً، قانونگذار این فعل را جرم شناخته باشد و کیفری برای آن مقرر کرده باشد (رکن قانونی) دوم، عمل یا ترک عمل مشخص به منصفه ظهور برسد (رکن مادی) سوم، این عمل با علم و اختیار ارتکاب یافته باشد (رکن روانی) (اردبیلی، ۱۳۸۸: ۱۲۵). با این مقدمه به بررسی ارکان مختلف این جرم (ورود غیر قانونی) می‌پردازیم.

۱.۱.۴. رکن قانونی:

رکن قانونی جرم ورود غیر قانونی را باید در ماده ۱۱ قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه در ایران مصوب ۱۳۱۰/۰۲/۱۹ که در سالهای ۱۳۳۶، ۱۳۳۷، ۱۳۴۳، ۱۳۵۰ و ۱۳۶۷ اصلاح شده است جستجو کرد و وفق قانون مزبور، چنانچه خارجی بر خلاف مقررات این قانون رفتار نماید، ممکن است او را از خاک ایران اخراج و یا محل اقامت او را تغییر دهند، همچنین در تبصره ۲ ماده ۶ و بند یک ماده ۱۵ قانون مزبور، به ترتیب حالتی را که ورود به همراه اغنام و احشام باشد، یا عبور از طریق جعل اسناد باشد، جرم انگاری کرده است که در بحث ضمانت اجرا به مجازات‌های آن اشاره می‌کنیم.

۲.۱.۴. رکن مادی:

رکن مادی پیچیده‌ترین رکن تشکیل دهنده جرم است (حبیب‌زاده، ۱۳۸۹: ۶۰). در بحث رکن مادی، تنها به بررسی رفتار مجرمانه اکتفا نمی‌کنیم بلکه عناصر و اجزای تشکیل دهنده این جرم، که جنبه مادی دارند را مورد بررسی قرار می‌دهیم.

رفتار فیزیکی یا ماهیت مجرمانه در این جرم، به صورت افعال مثبتی مانند ورود یا داخل شدن به قلمرو کشور انجام می‌گیرد. «ورود» در لغت به معنی درآمدن، داخل شدن، دخول معنی شده است (معین، ۱۳۷۱: ۵۰۱۲). لذا، اقدامات مذکور جنبه مادی و خارجی دارند و شامل ترک فعل نمی‌شود. البته خصیصه ورود یا داخل شدن به قلمرو کشور آن است که غیرقانونی باشد، در غیر این صورت، هر گاه مرتکب مقررات قانون ورود و اقامت اتباع خارجه را رعایت کند چنین ورودی قانونی

است و با توجه به اینکه ورود و اقامت غیر مجاز اتباع بیگانه یکی از مسائلی است که با امنیت و نظام سیاسی آن کشور ارتباط مستقیم دارد موضوع این جرایم، جرم علیه امنیت محسوب می‌گردد. قانونگذار نیز در قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه در ایران، برای وسیله یا وسایلی که مرتکب جرم، به منظور ورود به خاک ایران استفاده می‌کند موضوعیت و تأثیری قائل نشده است. این جرم می‌تواند از راه زمینی و توسط وسایل حمل و نقل زمینی یا از راه هوایی و توسط هواپیما یا از راه دریایی و توسط کشتی به فعلیت برسد. همچنین زمان و مکان قوع رفتار مجرمانه و جنسیت و ملیت مرتکب، تأثیری در تحقق ماهیت جرم و یا تشدید مجازات ندارد. طبق قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه، ورود غیرقانونی، در تقسیم‌بندی جرائم از لحاظ نیاز یا عدم نیاز به تحقق نتیجه مجرمانه، در شمار جرائم مطلق است و نیازی به نتیجه خاصی ندارد و صرف ورود و داخل شدن به قلمرو کشور جرم می‌باشد، بدون اینکه منوط به این باشد که این ورود حتماً همراه با جرم دیگر باشد یا به امنیت کشور صدمه بزند.

۳.۱.۴ رکن معنوی:

برای تحقق جرم، نقض اوامر و نواهی قانونگذار به تنهایی کافی نیست، فعل مجرمانه باید نتیجه خواست و اراده فاعل باشد، به سخن دیگر، میان فعل مادی و حالات روانی فاعل باید نسبتی موجود باشد تا بتوان آن مرتکب را مقصر شناخت (اردبیلی، ۱۳۸۶: ۲۳۳). به اعتبار رکن معنوی، جرایم به دو دسته جرایم عمدی و جرایم غیر عمدی تقسیم می‌شوند و با توجه به اینکه جرم ورود غیر قانونی از جمله جرایم عمدی است، و عمد، عنصر روانی آن دسته از جرایمی است که اصطلاحاً جرایم عمدی نام دارد. لذا، برای تحقق آن، نیاز به سوءنیت عام دارد. سوءنیت عام یا قصد ارتکاب رفتار مجرمانه یا قصد فعل، عبارت است از تعلق اراده به اجرای رفتار مجرمانه یا خواستن رفتار مجرمانه است (حبیب‌زاده، ۱۳۷۹: ۷۲). به طور کلی سوء نیت عام از دو عنصر تشکیل شده است. اول: علم به نامشروع بودن عمل ارتكابی. دوم: اراده ارتكاب که در کلیه جرایم، اعم از عمدی و غیر عمدی، اراده ارتكاب وجود دارد. به عبارت دیگر، قانونگذار فقط عمل ارادی را مجازات می‌کند و در صورت فقدان اراده ارتكاب فعل، تحقق جرم منتفی است. علم به نامشروع بودن عمل ارتكابی نیز عنصر دیگر تشکیل دهنده سوء نیت عام است یعنی مرتکب در زمان ارتكاب جرم باید بداند که عملش برخلاف قانون است (شاکری، پالندی، ۱۳۹۰: ۷۹). آنچه مسلم به نظر می‌رسد این است که اگر شخص با اراده و آگاهانه و با علم به نامشروع بودن عمل ارتكابی، مرتکب جرم ورود غیرقانونی گردد، مسئول خواهد بود.

از طرف دیگر، سوء نیت خاص، یعنی شخص مرتکب علاوه بر قصد ارتکاب عمل مجرمانه، قصد دیگری را هم که از طرف قانون برای تحقق جرم ضروری شناخته شده و معمولاً قصد، نتیجه حاصل از عمل مجرمانه است، داشته باشد، به بیان دیگر، خواستن نتیجه حاصل از عمل مجرمانه را سوءنیت خاص گویند (صانعی، ۱۳۷۴: ۳۱۱). قانونگذار در قانون ورود و اقامت اتباع خارجه، برای جرم ورود غیر قانونی قصد دیگری غیر از قصد ارتکاب عمل مجرمانه را، ضروری ندانسته است. همچنین، در این جرم، انگیزه یا محرک جرم که هدف غایی فعل بوده، بر حسب حالات نفسانی بزهکاران مختلف است، در ماهیت جرم و نیز شدت و ضعف مجازات بی تأثیر است و فرقی ندارد که ورود غیر قانونی به قصد تجارت، تحصیل، تفریح و یا هر قصد دیگری باشد.

۵. اقامت غیر قانونی:

قبل از بیان ارکان تشکیل دهنده جرم اقامت غیر قانونی، به منظور تفکیک بین ورود و اقامت غیر قانونی لازم به توضیح است که ورود و اقامت تبعه خارجه که به ایران می آید شامل یکی از حالت‌های زیر می شود:

- (۱) اینکه ورود و اقامت قانونی است.
 - (۲) ورود غیر قانونی است و در نتیجه، اقامت هم غیر قانونی است. اینکه آیا این مورد، از موارد تعدد (ورود و اقامت غیر قانونی) است یا نه؟ در بحث ضمانت اجرا به آن اشاره می شود.
 - (۳) اینکه ورود قانونی است اما اقامت غیر قانونی است که موضوع این مبحث است.
- اتباع بیگانه پس از اخذ روادید، یا عبور از مرزهای ایران می توانند به کشور وارد شوند و با توجه به وضعیت خود، تقاضای اقامت موقت یا دائم داشته باشند. به طور کلی، اقامت^۱ اتباع بیگانه در ایران به دو نوع اقامت دائم و اقامت موقت تقسیم می شود (ماده ۴ قانون راجع به ورود و اقامت ۱۳۱۰). اقامت موقت یا توقف، وقتی است که بیگانه برای سیاحت یا تحصیل، یا امر موقت دیگری به خاک ایران آمده و قصد اقامت دائم نداشته باشد (نصیری، ۱۳۸۷: ۱۰۸). برای اقامت دائم در ایران، شرط داشتن اقامتگاه قانونی^۲ برای اشخاص حقیقی الزامی است. بدون داشتن اقامتگاه قانونی بیگانگان اجازه اقامت دائم در خاک ایران را ندارند (شیخ الاسلامی، ۱۳۸۴: ۹۵).

1. Residency

۲. ماده ۱۰۰۲ ق.م "اقامتگاه هر شخصی عبارت از محلی است که شخص در آنجا سکونت داشته و مرکز مهم امور او نیز در آنجا باشد اگر محل سکونت شخصی غیر از مرکز مهم امور او باشد مرکز امور او اقامتگاه محسوب است. اقامتگاه اشخاص حقوقی مرکز عملیات آنها خواهد بود."

با این حال، تنها اختیار اقامتگاه در ایران از سوی درخواست کننده پروانه اقامت داریم، برای تبدیل پروانه اقامت موقت او به پروانه دائم کافی نیست و باید علاوه بر آن و افزون بر احراز شرط سن، یعنی دارا بودن بیش از ۱۸ سال تمام، شرط اقامت قانونی، یعنی اقامت مستند به پروانه معتبر، به مدت‌های پیش‌بینی شده در ماده ۵ آئین‌نامه (مصوب ۱۲/خرداد/ماه/۱۳۵۲) و یا شرط دارا بودن زن و فرزند ایرانی برای او حاصل باشد تا نیروی انتظامی بتواند برای او به صدور پروانه اقامت دائم مبادرت کند. مدت اقامت پیش‌بینی شده در آن ماده، برای صدور پروانه اقامت داریم، درباره عموم بیگانگان پنج سال است. به استثنای کسانی که به تائید مقامات صالح کشور خدمات شایسته و ارزنده برای امور عام‌المنفعه در ایران انجام داده، یا در امور تولیدی و عمرانی ایران به تأیید آن مقامات، سرمایه‌گذاری کرده باشند، و یا درآمد شخصی یا حقوق یا مستمری بازنشستگی آنها به تأیید بانکهای مجاز ایران رسیده باشد، که درباره آنان این مدت ۲ سال تعیین گردیده است. پروانه اقامت داریم باید هر سه سال یک بار تجدید شود و بیگانه می‌تواند آن را پیش از ورود به ایران از طریق نمایندگان ایران در خارجه تحصیل کند (سلجوقی، ۱۳۸۶: ۱۷۱).

همانطور که ذکر شد، مرتکب با هر انگیزه‌ای، خواه تجارت، تحصیل، تفریح و... باشد؛ چنانچه گذرنامه یا ویزا یا برگ گذر بیگانگان را نداشته باشد، مرتکب جرم ورود غیرقانونی شده است. اما سؤالی که مطرح می‌شود این است که اقامت غیر قانونی چیست و چه موقع محقق می‌شود؟ برای پاسخ به این پرسش لازم است ارکان و عناصر این جرم بررسی شود.

۱.۵. رکن قانونی:

با توجه به ماده ۸ اصلاحی قانون ورود و اقامت اتباع خارجه مصوب ۱۳۵۰ و همچنین ماده ۴ آیین نامه آن قانون، مصوب ۱۳۵۲، قانونگذار در قانون مذکور همانند جرم ورود غیر قانونی، حالات مختلف جرم اقامت غیر قانونی را در مواد ۱۱ و ۱۵ و ۱۶ آن قانون جرم انگاری کرده است و مجازات‌هایی برای آن پیش‌بینی کرده است که بعداً به آنها اشاره خواهیم کرد.

۲.۵. رکن مادی:

بیگانه‌ای که دارای روادید ورود به ایران است، با آنکه افزون بر حق ورود به ایران، حق دارد ۹۰ روز در ایران اقامت کند، مکلف است پس از ورود به ایران، ظرف ۸ روز مدارک خود را تکمیل نماید و خود یا نماینده وی برای تحصیل پروانه اقامت موقت در ایران، به نیروی انتظامی محل مراجعه و آن مدارک را تسلیم کند. نیروی انتظامی محل پس از رسیدگی به مدارک وی در صورتی که با درخواست او موافق باشد، با دریافت حقوق قانونی نسبت به صدور پروانه اقامت به مدت لازم برای او

مبادرت می‌کند (سلجوقی، ۱۳۸۶: ۱۷۰). لذا، با توجه به ماده ۸ اصلاحی قانون ورود و اقامت اتباع خارجه مصوب ۱۳۵۰ و همچنین ماده ۴ آیین نامه آن قانون مصوب ۱۳۵۲ که مقرر کرده است "هر خارجی که بخواهد در ایران اقامت نماید مکلف است ظرف ۸ روز پس از ورود به ایران برگه‌های درخواست صدور پروانه اقامت را تنظیم و تکمیل نموده، به انضمام سایر مدارک لازم به شهرداری محلی که می‌خواهد در آنجا اقامت کند تسلیم کند؛" می‌توان نتیجه گرفت که در صورت عدم تحویل مدارک، فرد نباید بیش از ۸ روز در ایران اقامت کند، در غیر این صورت مرتکب جرم اقامت غیرقانونی شده است. لذا رفتار فیزیکی این جرم، اقامت یا سکنی گزیدن در قلمرو ایران برخلاف تشریفات قانونی است و اقدام مذکور مثل اغلب جرایم جنبه مادی و خارجی دارد و شامل ترک فعل نمی‌شود.

موضوع جرم اقامت غیرقانونی، همانند جرم ورود غیرقانونی از مسائلی است که با امنیت و نظام سیاسی کشور ارتباط مستقیم دارد و جرم علیه امنیت محسوب می‌شود و زمان و مکان وقوع رفتار مجرمانه و نیز شخصیت و جنسیت مرتکب، تأثیری در وقوع این جرم ندارند و از لحاظ نیاز یا عدم نیاز به تحقق نتیجه مجرمانه در شمار جرائم مطلق است و نیازی به تحقق نتیجه خاص ندارد.

۳.۵. رکن معنوی:

اقامت غیرقانونی مثل ورود غیرقانونی یک جرم عمدی است. و در جرائم عمدی برای تحقق عنصر روانی وجود "قصد مجرمانه" یا "سوءنیت" ضرورت دارد و در این جرایم اصل آن است که وجود قصد مجرمانه یا سوءنیت به اثبات برسد، از این نظر در اکثر جرایم عمدی دادستان موظف است که وجود سوءنیت را در دادگاه احراز کند. با این وصف در بعضی از جرائم به خاطر رابطه قطعی که میان عنصر مادی و عنصر روانی وجود دارد با ارتکاب عمل مجرمانه وجود سوءنیت محرز و مسلم فرض می‌شود (صانعی، ۱۳۷۴: ۳۱۰). در جرم اقامت غیرقانونی نیز به محض عمل مجرمانه (اقامت کردن پس از ۸ روز در صورت عدم رعایت ماده ۴ آیین نامه) وجود سوءنیت محرز و مسلم است و جرم مزبور با جرائم مادی صرف منطبق می‌شود و فردی که مرتکب جرم اقامت غیرقانونی شده است، در صورت عدم سوءنیت یا عذر موجه باید آن را ثابت کند. ایرادی که به قانونگذار وارد است، اینکه برای کسانی که به هر دلیل، عذر موجه دارند و نمی‌توانند ظرف ۸ روز به مفاد ماده ۴ آیین نامه عمل کنند، استثناء قائل نشده است، یا به آنها مهلتی داده نشده است. ولی شاید می‌توان با استناد به ماده ۷ قانون اصلاحی مزبور مصوب ۶۷/۷/۱۴ که مقرر می‌دارد "در تعیین مجازات مذکور در این قانون توسط قاضی باید شرایط و امکانات خاطی و دفعات و مراتب جرم و تأدیب رعایت گردد" و با در نظر گرفتن "شرایط و امکانات خاطی" توسط دادرس، این ایراد را تا حدی رفع کرد.

در این جرم همانند جرم ورود غیر قانونی انگیزه تأثیری در ماهیت عمل مجرمانه و تشدید مجازات ندارد.

۶. ضمانت اجرای جرم ورود و اقامت غیر قانونی:

به طور کلی، حضور بدون مجوز و مخفیانه اتباع بیگانه در ایران به جهات مختلف با امنیت و نظم عمومی کشور منافات دارد. به همین دلیل، قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی جمهوری اسلامی ایران (مصوب ۱۳۸۹/۱۱/۱۰) در فصل هفتم (امور سیاسی و امنیتی، ماده ۲۰۳) وزارت کشور را موظف کرده است در راستای تأمین امنیت پایدار مناطق مرزی و کنترل مؤثر مرزها، طرح جامع امنیت پایدار مناطق مرزی، که شامل کنترل، مدیریت، حریم امنیتی، اقدامهای عمرانی، انسدادی، اطلاعاتی، علمی، تجهیزاتی، فرهنگی و اجتماعی، اقتصادی و تقویت مرزبانی، به کار گیری بسیج و نیروهای مردمی است تا پایان سال اول برنامه، با همکاری وزارتخانه‌های امور اقتصادی و دارائی، دادگستری، اطلاعات و نیروی انتظامی و سایر وزارتخانه‌ها و سازمانهای ذیربط، تهیه و به تصویب شورای عالی امنیت ملی برساند.

لذا، قانونگذار برای اینکه ورود اتباع بیگانه به ایران در چارچوب مقرر در قوانین انجام شود ضمانت اجرایی پیش‌بینی کرده است، که در این مبحث به آن اشاره می‌شود.

۱.۶. ضمانت اجرای جرم ورود غیر قانونی:

شاید شدیدترین و مهمترین اهرم ضمانت اجرا برای ورود غیرقانونی، اخراج باشد، که قانونگذار در ماده ۱۱ قانون ورود و اقامت اتباع خارجه به آن اشاره کرده است و آن را به صورت مطلق بیان کرده است و برای آن مدتی ذکر نکرده است و به نظر می‌رسد که اخراج به صورت مادام‌العمر یا همیشگی باشد، و بنده ماده ۲ قانون فوق‌الذکر مؤید این نظر است چون براساس این بند مأمورین باید از دادن روادید به کسی که قبلاً اخراج شده است خودداری کنند، البته لازم به ذکر است که قانونگذار از یک سو در ماده ۱۱ قانون اقدامات تامینی، (مصوب ۱۳۳۹/۰۲/۱۲) این اختیار را به دادگاه داده است که می‌تواند خارجی را که به حبس محکوم شده است از ۳ تا ۱۵ سال از کشور اخراج کند و از سوی دیگر، ماده ۲ قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه بیان می‌دارد که مأمورین باید از دادن روادید به کسانی که به حبس جنحه‌ای و یا جنایت محکوم شده‌اند و یا قبلاً از کشور اخراج شده‌اند خودداری کنند. موضوعی که مطرح می‌شود این است که چنانچه فردی که به حبس محکوم شده و دادگاه به استناد ماده ۱۱ وی را به مدت ۱۰ سال از کشور اخراج کند می‌تواند به ایران برگردد؟ به استناد ماده ۲ قانون مذکور، مأمورین باید از دادن روادید به چنین

فردی خودداری کنند، اما از آنجا که قانون اقدامات تأمینی، بعد از قانون فوق تصویب شده است، به نظر می‌رسد چنانچه دادگاه به استناد ماده ۱۱، او را به اخراج برای مدتی محکوم کند، فرد می‌تواند بعد از اجرای محکومیت (۱۰ سال) به ایران وارد شود.

هرگاه ورود غیرقانونی همراه با جعل گذرنامه، روادید و... باشد، یا برای تحصیل این قبیل اوراق شهادت کذب دهد، یا اظهارات خلاف واقع بیان کند، یا از گذرنامه یا روادیدی که به صورت فوق تحصیل شده است عمداً استفاده کند، ممکن است به استناد ماده ۱۵ قانون فوق به حبس تعزیری از ۱ الی ۳ سال یا جزای نقدی از پانصد هزار ریال تا سه میلیون ریال محکوم شود. البته متأسفانه به‌رغم این که بعد از انقلاب اسلامی و حتی قبل از آن بسیاری از قبیل تخلفات رانندگی و جرایم ماده ۱۳ قانون مواد غذایی برای چندمین بار تشدید شده‌اند. اما برای تشدید جرمه مذکور اقدامی به عمل نیامده است. در نتیجه دادگاه‌ها به ناچار مکلف‌اند تا متخلف را به پرداخت ده هزار ریال جزای نقدی محکوم کنند. این قانون نیازمند بازنگری و به روز شدن است، زیرا جرمه هزار تومانی در برابر هزینه جرم و بازداشت متخلف و حتی عملیات هر پرونده بسیار ناچیز است. علاوه بر این که از لحظه دستگیری این افراد و تشکیل پرونده و اعزام آنان توسط مأمور به دادگاه و مراجعه به بانک و پرداخت جرمه و تشریفات دیگر دولت هزینه‌های هنگفتی متحمل می‌شود.

البته طبق ماده ۱۵ در هنگام رسیدگی، قاضی باید قبل از تعیین مجازات به بررسی این نکته بپردازد که آیا عمل مرتکب مشمول دیگر قوانین است یا نه؟ چنانچه این امر محقق بود در صورتی می‌تواند طبق آن قانون حکم بدهد که مجازات سخت‌تری نسبت به ماده ۱۵ قانون مزبور تعیین کرده باشد. ضمناً، بیگانگانی که با روادید ورود به کشور وارد شده و ظرف ۴۸ ساعت وضعیت خود را به نیروی انتظامی اطلاع ندهند، در صورتی که عملشان مشمول مجازات سخت‌تری نباشد به مجازات نقدی پیش‌بینی شده در قانون محکوم خواهند شد (ماده ۸، قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه ۱۳۱۰). همچنین، قانونگذار در تبصره ۲ ماده ۱۵ فوق‌الذکر حالتی را که خارجیانی به تبع اغنام، احشامشان وارد خاک ایران شوند جرم‌انگاری کرده است که در این صورت علاوه بر ضبط احشام به نفع دولت ایران، به پنج ماه تا یک سال حبس یا ۳۰۰۰۰ تا ۸۰۰۰۰ ریال جزای نقدی محکوم خواهند شد و در صورتی که بین دولت جمهوری اسلامی ایران و دولت همسایه عهدنامه منعقد شده باشد، بر اساس آن عمل خواهد شد.

۲.۶. ضمانت اجرای اقامت غیر قانونی:

همانطور که ذکر شد، یکی از حالت‌های ورود و اقامت اتباع خارجه این است که ورود قانونی است، اما اقامت غیر قانونی است. طبق ماده ۸ اصلاحی قانون ورود و اقامت اتباع خارجه مصوب ۱۳۵۰ و

نیز ماده ۴ آیین نامه اجرایی قانون فوق مصوب ۱۳۵۲/۰۳/۱۲ برای اینکه تبعه بیگانه بتواند در خاک ایران توقف نماید بایستی ظرف ۸ روز پس از ورود به ایران، برگه‌های درخواست صدور پروانه اقامت را تنظیم و به انضمام سایر مدارک لازم به نیروی انتظامی محلی که می‌خواهد در آنجا اقامت اختیار کند تسلیم نماید (ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۲۰۰). لذا اگر خارجی ظرف ۸ روز پس از ورود به ایران به تکلیف ماده ۸ عمل نکند مرتکب جرم اقامت غیرقانونی شده است، که ممکن است از خاک ایران اخراج شود. همچنین طبق ماده ۱۱ قانون اخیرالذکر، بیگانگان در صورت انجام اعمال خلاف مقررات قانون راجع به ورود و اقامت اتباع بیگانه یا در صورت ملغی شدن مدت اجازه عبور یا توقف موقت یا دائم از ایران، قابل اخراج می‌باشد^۱. البته این تصمیم و نیز در مواقعی که جواز اقامت داده نشود قابل تجدید نظر است^۲.

ضمناً، هر گاه اقامت همراه با جعل گذرنامه یا جواز اقامت باشد، یا با علم به مجعول بودن از آنها استفاده کند، یا برای تحصیل این قبیل اوراق شهادت کذب بدهد، یا اظهارات خلاف واقع نماید، یا از گذرنامه یا جواز اقامتی که به صورت فوق تحصیل شده عمداً استفاده نماید، به استناد ماده ۱۵ قانون ورود و اقامت اتباع خارجه، به حبس تعزیری از ۱ الی ۳ سال و یا جزای نقدی از پانصد هزار ریال تا سه میلیون ریال محکوم می‌شود.

در کلیه موارد، هیأت وزیران حق دارند که برای حفظ امنیت و یا مصالح عمومی و یا به دلیل مصالح بهداشتی ورود و اقامت بیگانگان در کلیه یا قسمتی از مناطق مرزی ممنوع و یا با اتخاذ وسایل مخصوص، نظارت در موارد فوق العاده را اعمال نماید و یا اقامت موقت یا دائم را در بعضی مناطق ایران یا عبور از آنها را ممنوع اعلام نماید (ماده ۱۳ اصلاحی مصوب ۱۳۳۶/۱/۲۹).

لازم به اشاره است که محاکمه متخلفین از مقررات قانون ورود و اقامت اتباع خارجه در ایران، بر طبق ماده ۱۷ قانون مزبور در محاکم عمومی به عمل خواهد آمد.

۱. البته در موقع اخراج، دولت الزامی به ارائه دلیل برای اخراج ندارد مگر اینکه نسبت به آن در یکی از محاکم بین-المللی اقامه دعوی شود (ابراهیمی، ۱۳۸۷: ۲۰۶).

۲. ماده ۱۲ قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه مصوب ۱۳۱۰: "در مواقعی که از اعطای جواز اقامت امتناع شده و تصمیم اخراج از طرف مقامات ذیصلاحیتی که دولت معین می‌کند اتخاذ می‌شود، خارجی حق خواهد داشت به وزارت کشور مراجعه کرده تقاضای تجدید نظر در تصمیم مزبور بنماید. این تقاضا کتبی و یا با تلگراف به وسیله مقامات صلاحیت‌داری که تصمیم اتخاذ کرده، داده خواهد شد. ولی خارجی می‌تواند مدلول تقاضای خود را مستقیماً هم به وزارت کشور ارسال نماید. تقدیم تقاضای تجدید نظر موجب تعویق اجرای تصمیم اخراج به استثنای مواردی که از نقطه نظر مصالح مملکتی فوریت دارد، خواهد بود، ولی ممکن است تا تعیین نتیجه، تجدید نظر، شهربانی خارجی را در تحت مراقبت مخصوص خود قرار دهد."

۳.۶. تعدد در جرایم ورود و اقامت غیر قانونی

همانطور که قبلاً در بحث اقامت غیر قانونی ذکر شد، ورود و اقامت اتباع خارجه در ایران دارای سه حالت می‌باشد. اول اینکه هم ورود و هم اقامت قانونی است، دوم اینکه ورود قانونی است اما اقامت غیر قانونی است؛ که در این مورد که تبعه خارجی تنها مرتکب یک جرم شده است، تردیدی وجود ندارد. حالت سوم موردی است که ورود و اقامت غیر قانونی است، که آیا این مورد از موارد تعدد جرم است یا خیر؟ پاسخ به این سوال موضوع این مبحث است.

مقنن در مواد ۴۶ و ۴۷ قانون مجازات اسلامی ۱۳۷۰ به بحث تعدد پرداخته است، و در ماده ۴۶ قانون مجازات اسلامی راجع به تعدد معنوی آمده است. "در جرائم قابل تعزیر، هر گاه فعل واحد دارای عناوین متعدده جرم باشد، مجازات جرمی داده می‌شود که مجازات آن اشد باشد" ماده ۴۷ ق.م.ا. راجع به تعدد مادی آمده است. "در مورد تعدد جرم هر گاه جرائم ارتكابی مختلف باشد، باید برای هر یک از جرائم، مجازات جداگانه تعیین شود و اگر مختلف نباشد فقط یک مجازات تعیین می‌گردد و در این قسمت، تعدد جرم می‌تواند از علل مشدده کیفر باشد و اگر مجموع جرائم ارتكابی در قانون عنوان جرم خاصی داشته باشد، مرتکب به مجازات مقرر در قانون محکوم می‌گردد" (پوربافرانی، ۱۳۸۴: ۲۷).

تعدد مادی یا عینی و یا حقیقی عبارت از آن است که مجرم مرتکب دو یا چند عمل مجزا و جداگانه می‌گردد که هر یک به تنهایی عناصر جرم را در خود جمع می‌کند، خواه جرم به طور کامل واقع شود یا خیر، تعدد معنوی یا روانی عبارت از آن است که بزه‌کار یک عمل مجرمانه انجام می‌دهد اما بر عمل واحد او دو یا چند عنوان مجرمانه ممکن است صدق کند (نوربها، ۱۳۸۸: ۴۵۲). حال اگر فردی به صورت غیر قانونی وارد ایران شود و در ایران اقامت کند آیا در مورد چنین فردی تعدد جرم صدق می‌کند؟ در جواب باید گفت که گاه جرمی جزء جداناپذیر جرم دیگر و از لوازم آن محسوب می‌شود، در این حالت بهتر است قواعد تعدد را جاری ندانست مگر آنکه قانونگذار خلاف آنرا مقرر کند. برای مثال، اگر کسی مقداری تریاک را با خود وارد کشور کند مطابق ماده ۴ قانون اصلاحی مبارزه با مواد مخدر (مصوب آبان ماه ۱۳۸۹) قابل تعقیب و مجازات است، از طرف دیگر، چون نگهداری یا حمل این مواد نیز به موجب ماده ۵ این قانون جرم است به نظر می‌رسد وارد کننده مرتکب جرم دیگر نیز شده است. در حالی که وارد کردن مواد مخدر به کشور مستلزم حمل و نگهداری است.^۱

بنابراین، می‌توان گفت که جرم "ورود غیرقانونی"، مقدمه ارتكاب جرم "اقامت غیرقانونی" است. به عبارت دیگر با توجه به اینکه جرم اقامت غیرقانونی معمولاً بر ورود توقف دارد، و اقامت

۱. حکم شماره ۶۱۸۶ مورخه ۱۳۴۳/۱۰/۲۴ دیوان عالی کشور

منوط به ورود است، به نظر می‌رسد انطباق عنوان تعدد مادی جرم بر عمل مجرم در مانحن فیه و محکوم نمودن وی به دو مجازات وجاهت نداشته و منطقی نیست و لذا دادگاه باید تبعه خارجی متخلف را تنها به جرم اقامت غیرقانونی محکوم کند و از مقدمه جداناپذیر رفتار او یعنی ورود غیر قانونی چشم پوشی کند.

با وجود این، نظر به اینکه قانون مبارزه با قاچاق انسان مصوب ۱۳۸۳ مجلس شورای اسلامی جرم قاچاق انسان را با عبور از مرز یا اصطلاحاً جرمی فرامرزی توصیف می‌کند (عینی، ۱۳۹۰: ۱۰۰) و جرم مزبور مستلزم ورود و در مواردی اقامت غیرقانونی است، در این مورد استثنائاً بر اساس خواست قانونگذار در ماده ۶ قانون مبارزه با قاچاق انسان، مرتکب به اتهام قاچاق انسان و حسب مورد ورود یا اقامت غیرقانونی قابل تعقیب و مجازات است.^۱

۷. نتیجه‌گیری:

در هر کشور، ورود و اقامت اتباع بیگانه یکی از مسائلی است که با امنیت و نظام سیاسی آن کشور ارتباط مستقیم دارد. بنابراین هر کشور بر اساس ضرورت‌های خود، ضوابط و قوانین مربوط به ورود و اقامت اتباع بیگانه را تنظیم می‌کند. جمهوری اسلامی ایران نیز برای ورود به قلمرو خود براساس قانون راجع به ورود و اقامت اتباع خارجه (مصوب ۱۳۱۰) تشریفات از جمله اخذ روادید یا ویزا را پیش‌بینی نموده که با نظارت دولت امکان ورود و اقامت مجاز بیگانگان در کشور فراهم می‌شود. در سالهای اخیر، به دلیل تحولات منطقه‌ای و عدم نظارت دقیق بر مرزهای کشور، تعداد زیادی از اتباع کشورهای همسایه بدون رعایت مقررات وارد کشور شده‌اند و حضور آنان تبعات منفی زیادی در رابطه با اجرای قانون مذکور، اشتغال غیرمجاز، ازدواج‌های غیرقانونی با زنان ایرانی و غیره به دنبال داشته است که ساماندهی مناسب و قانونی حضور اتباع بیگانه در ایران ضرورت یافته است و برای این منظور بازنگری و اصلاح سیاست‌های مربوط به ورود و اقامت خارجی‌ان، ضرورتی انکارناشدنی یافته است؛ به گونه‌ای که سیاست جنائی ایران باید در مدیریت صحیح این موضوع از اقدامات کنشی و واکنشی بهره‌گیرد و در کنار جرم‌انگاری، از پاسخ‌های مناسب و غیرکیفری دیگر همانند اقدامات پیشگیرانه به نحو مناسبی استفاده کند.

تحقق این هدف، ضرورت بازنگری و اصلاح قانون ورود و اقامت اتباع خارجه را مطرح ساخته است، زیرا قانون مزبور دارای کاستی‌هایی همچون، به روز نبودن، دادن اختیار زیاد به مأموران

۱. ماده ۶ قانون قاچاق انسان اشعار می‌دارد: "چنانچه «قاچاق انسان» توأم با ارتکاب جرائم دیگری تحقق یابد، مرتکب یا مرتکبان علاوه بر مجازات مقرر در این قانون، به مجازات‌های مربوط به آن عناوین نیز محکوم خواهند شد".

کنسولی در صدور یا عدم صدور روادید، پیش‌بینی مجازاتهای خفیف و اغلب غیر قابل اجرا برای بعضی از جرایم، استفاده از عبارات مجمل و مبهم و عدم پیش‌بینی راه‌حل‌های پیشگیرانه است. از مؤثرترین راه‌ها برای کنترل این پدیده، علاوه بر رفع ایرادهای فوق، تقویت مرزها و نظام کنترل مرزی که یک راه حل پیشگیرانه است، تبدیل وضعیت غیر قانونی به قانونی، بالا بردن هزینه اقامت و ارائه خدمات اجتماعی به بیگانگان، از جمله راه‌های مناسب برای جلوگیری از تأثیرات منفی این پدیده است که می‌تواند مورد توجه قرار گیرد.

۸. منابع و مآخذ:

الف. فارسی:

۱. آقابابایی، حسین (۱۳۸۹)، «ارزش مرزبانی: جغرافیا و امنیت در اسلام و جمهوری اسلامی ایران»، **آموزه‌های حقوقی**، دانشگاه علوم اسلامی رضوی، شماره ۱۳، صص ۱۰۶-۸۳.
۲. ابراهیمی، محمد (۱۳۸۷)، **حقوق بین‌الملل خصوصی**، چاپ اول، قم: انتشارات سمت.
۳. اردبیلی، محمد علی (۱۳۸۸)، **حقوق جزای عمومی**، جلد اول، چاپ یازدهم، تهران: انتشارات میزان.
۴. اردبیلی، محمد علی (۱۳۸۶)، **حقوق جزای عمومی**، جلد دوم، چاپ نهم، تهران: انتشارات میزان.
۵. ارفع‌نیا، بهشید (۱۳۸۲)، **حقوق بین‌الملل خصوصی**، جلد اول، چاپ پنجم، تهران: انتشارات بهتاب.
۶. اسعدی، سید حسن (۱۳۸۶)، **جرایم سازمان یافته فراملی**، چاپ اول، تهران: انتشارات میزان.
۷. پوربافرانی، حسن (۱۳۸۴)، «تعدد و تکرار جرم در حقوق کیفری ایران»، **فصلنامه مدرّس علوم انسانی**، ویژه نامه حقوق، صص ۴۵-۲۵.
۸. پورهاشمی، سید عباس (۱۳۸۰)، **مجموعه قوانین و مقررات حقوق بین‌الملل**، چاپ اول، تهران: انتشارات مجد.
۹. جعفری لنگرودی، محمد جعفر (۱۳۸۵)، **ترمینولوژی حقوق**، چاپ شانزدهم، تهران: انتشارات گنج دانش.
۱۰. حاجیانی، ابراهیم (۱۳۸۴)، «جرایم سازمان یافته؛ مفهوم، مدل‌ها و تأثیرات آن بر ثبات سیاسی»، **فصلنامه مطالعات راهبردی**، سال هشتم، شماره سوم، صص ۵۱۱-۴۸۷.
۱۱. حافظ‌نیا، محمدرضا (۱۳۸۳)، «تحلیل کارکردی مرز بین‌المللی: مرز ایران و افغانستان»، **فصلنامه مدرّس علوم انسانی**، دوره ۸، شماره ۴، صص ۷۸-۶۹.

۱۲. حبیبزاده، محمد جعفر (۱۳۸۹)، **سرقط در حقوق کیفری ایران**، چاپ دوم، تهران: انتشارات دادگستر.
۱۳. حبیبزاده، محمد جعفر؛ دولت‌آبادی، عباس و مقدسی، محمد باقر (۱۳۸۸)، «قاچاق انسان در حقوق کیفری ایران»، **فصلنامه مدرس علوم انسانی**، دوره ۱۳، شماره ۴، صص ۹۹-۱۲۳.
۱۴. حبیبزاده، محمد جعفر (۱۳۷۹)، **محرابه در حقوق کیفری ایران**، تهران: انتشارات دانشگاه تربیت مدرس.
۱۵. حسینی، سید سردار (۱۳۷۹)، «طالبان؛ تهدیدی بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران» **فصلنامه مطالعات راهبردی**، سال سوم، شماره اول و دوم، صص ۲۴۴-۲۶۸.
۱۶. خلیلی، محسن (۱۳۹۰)، «مفهوم قلمرو در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران: مرز جغرافیایی/ بی مرزی عقیدتی»، **فصلنامه راهبرد**، سال بیستم، شماره ۵۸، صص ۴۵-۷.
۱۷. زنجانی، حبیب الله (۱۳۸۰)، **مهاجرت**، چاپ اول، قم: انتشارات سمت.
۱۸. سروی مقدم، مصطفی (۱۳۸۳)، «مروری بر تفاوت تابعیت- (شهروندی و دیگر واژگان مشابه) در حقوق ایران- بریتانیا- آمریکا و فرانسه» **فصلنامه مدرس علوم انسانی**، دانشگاه تربیت مدرس، دوره ۸، شماره ۳، صص ۱-۸.
۱۹. سلجوقی، محمود (۱۳۸۶)، **بایسته‌های حقوق بین‌الملل خصوصی**، چاپ پنجم، تهران: انتشارات میزان.
۲۰. سلیمی، صادق (۱۳۸۲)، «جنایت سازمان یافته فراملی در کنوانسیون پالمو و آثار آن» **مجله حقوقی**، شماره ۲۹، صص ۲۱۲-۱۶۸.
۲۱. سلیمی، صادق (۱۳۸۶)، «قاچاق اشخاص به عنوان یک جنایت سازمان یافته فراملی» **مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی**، دانشگاه تهران، شماره ۶۴، صص ۵۸-۳۷.
۲۲. سهرابی، محمد (۱۳۸۵)، **حقوق بین‌الملل خصوصی**، چاپ اول، تهران: انتشارات گنج دانش.
۲۳. شاکری، ابوالحسن و خدا بخشی پالندی، حسن (۱۳۹۰) «بررسی جرم حفاری و کاوش غیر مجاز» **پژوهشنامه حقوقی**، دانشگاه گیلان، سال دوم، شماره دوم، صص ۸۴-۶۳.
۲۴. شیخ الاسلامی، محسن (۱۳۸۴)، **حقوق بین‌الملل خصوصی**، چاپ اول، تهران: انتشارات گنج دانش.
۲۵. صانعی، پرویز (۱۳۷۴)، **حقوق جزای عمومی**، جلد اول، چاپ ششم، تهران: انتشارات گنج دانش.
۲۶. ضیائی بیگدلی، محمدرضا (۱۳۸۸)، **حقوق بین‌الملل عمومی**، چاپ پانزدهم، تهران: انتشارات گنج دانش.
۲۷. علاءالدینی، پویا، امامی، یحیی (۱۳۸۴)، «جهانی شدن، مهاجرت و فقر در ایران» **فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی**، سال پنجم، شماره ۱۸، صص ۱۶۹-۲۰۰.

۲۸. عینی، محسن (۱۳۹۰)، «مفهوم و ماهیت جرم سوداگری انسان در اسناد فراملی - حقوق ایران و آلمان»، فصلنامه پژوهشهای حقوق تطبیقی، دوره ۱۵، شماره ۲، صص ۸۷-۱۱۲.
۲۹. گلدوزیان، ایرج (۱۳۸۴)، **بایسته‌های حقوق جزای عمومی**، ج ۱-۳، چاپ یازدهم، تهران: انتشارات میزان.
۳۰. گلدوزیان، مریم‌السادات (۱۳۸۵)، «بررسی وضعیت کودکان بی‌تابعیت ناشی از ازدواج زنان ایرانی با مردان افغانی: این کودکان بی‌تابعیت‌اند؟» **مجله حقوق زنان**، شماره ۲۷، صص ۱۰-۵.
۳۱. میرمحمد صادقی، حسین (۱۳۸۵)، **جرایم علیه اموال و مالکیت**، چاپ پانزدهم، تهران: انتشارات میزان.
۳۲. معین، محمد (۱۳۷۱)، **فرهنگ فارسی**، جلد چهارم، تهران: انتشارات امیر کبیر.
۳۳. نصیری، محمد (۱۳۸۷)، **حقوق بین‌الملل خصوصی**، چاپ هجدهم، تهران: انتشارات آگاه.
۳۴. نوربهاء، رضا (۱۳۸۸)، **زمینه حقوق جزای عمومی**، چاپ بیست هفتم، تهران: انتشارات گنج دانش.
۳۵. هوشیار، هوشنگ (۱۳۸۱)، «زنده باد بن لادن زنده باد تروریسم» **مجله آزما**، شماره ۱۵، صص ۷-۹.

ب. خارجی:

1. Protocol against the Smuggling of Migrants by Land, Sea and Air, Supplementing the United Nations Convention against Transnational Organized Crime.
2. UNODC, A short Introduction to Migrant Smuggling, United Nations, Office on Drugs and Crime, 2010:17.

ج. قوانین و آیین‌نامه‌ها

۱. قانون اساسی
۲. قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰
۳. قانون راجع به ورود و اقامت اتباعه خارجه در ایران (مصوب ۱۳۱۰/۲/۱۹)
۴. قانون گذرنامه (مصوب ۱۳۵۱/۱۲/۱۰)
۵. آئین نامه اجرایی قانون راجع به ورود و اقامت اتباع بیگانه (مصوب ۱۳۵۲/۳/۱۲)
۶. قانون نیروی انتظامی (مصوب ۱۳۶۹/۴/۲۶)
۷. قانون مبارزه با قاچاق انسان (مصوب ۱۳۸۳/۴/۲۸)
۸. قانون الحاق دولت جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون سازمان کنفرانس اسلامی جهت مبارزه با تروریسم بین‌المللی (مصوب ۱۳۸۷/۱۰/۷)
۹. قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی.